

Eerste opzet, 15+171020+041120

Opmerkingen Jan vd Laan verwerkt, 14+191120

Bijdrage Peter de Knijff ingevoegd, 021220

Indien- en roulatieversie, 021220

Drie Kleine Sprinkhaanzangers in Nederland in 2002-16

Enno B Ebels, Tom van Spanje, Bram Ubels & Jorrit Vlot

Kleine Sprinkhaanzanger *Locustella lanceolata* is een broedvogel in Siberië, Rusland, en delen van China en Japan. Het is een jaarlijkse dwaalgast in Noordwest-Europa, zowel in het voorjaar (bijna uitsluitend in Finland) als in het najaar (met name in Scandinavië en het noordelijke deel van Brittannië, daarbuiten zeer zeldzaam). Nederland moest het jarenlang stellen met twee oude gevallen van exemplaren die waren verzameld bij Haamstede op Schouwen-Duivenland, Zeeland, op 11 december 1912 en op lichtschip *Noord Hinder* op de Noordzee, Continentaal Plat, in midden-september 1958 (Smit & Voous 1959, van den Berg & Bosman 2001). Onderzoek door Oreel (2020) toonde echter aan dat de ligplaats van het lichtschip in de betreffende maand in Belgische wateren was en het geval van 1958 is daarom na revisie geschrapt van de Nederlandse lijst (www.dutchavifauna.nl/record/11283). Bijna 90 jaar na het eerste geval volgde een ringvangst in de Amsterdamse Waterleidingduinen, Zandvoort, Noord-Holland, op 20 september 2002 en 11 jaar later werd een exemplaar ver in het binnenland geringd in de Ooijse Graaf, Gelderland, op 5 oktober 2013. Op 4 oktober 2016 volgde eindelijk de eerste veldwaarneming, op de Tweede Maasvlakte, Zuid-Holland. De laatste vogel werd door enkele 100en vogelaars gezien maar de determinatie riep veel discussie op en bleef lange tijd onzeker - het duurde tot eind 2020 totdat deze vogel werd aanvaard. In dit artikel worden de drie gevallen in 2002-16 gedocumenteerd.

Amsterdamse Waterleidingduinen, 20 september 2002

Op vrijdag 20 september om 07:45 liep Fred Koning zijn ronde langs de netten op het vogelringstation in de Amsterdamse Waterleidingduinen nabij Zandvoort. In de onderste baan van een net tussen het gras langs een met wilgen en riet begroeide infiltratiegeul trof hij een sprinkhaanzanger *Locustella* aan. De vogel viel op door het lichtere gespikkelde kleed vergeleken met een die ochtend ook gevangen Sprinkhaanzanger *L. naevia*. FK nam de vleugelmaat (57 mm) en dacht toen direct aan een Kleine Sprinkhaanzanger. FK en mederinger Hans Vader beseften iets bijzonders gevangen te hebben. Tot hun ontsteltenis wist de vogel echter uit de hand van FK te ontsnappen. HV begon snel de deur en de ramen van de vinkershut te sluiten. Gelukkig rende de vogel als een muis over de vloer van de keet naar een donker hoekje met mistnetstokken; daar wist FK hem weer te vangen en samen konden zij hem verder bekijken. De lichtbruine, scherpbegrensde zomen van tertials en vleugeldeken en de duidelijke, fijnbegrensde, lancetvormige donkere streepjes op borst, flank en onderstaartdekveren klopten met de kenmerken genoemd in Svensson (1992). Tevens was de versmalling op de binnenvlag van p2 conform de literatuur voor Kleine. HV waarschuwde telefonisch andere ringgroepleden. Tom van Spanje bevestigde de determinatie en fotografeerde hem uitvoerig. Pas later op de ochtend beseften ze dat dit de eerste levende Kleine voor Nederland betrof. Mogelijk was de vogel aangetrokken door de afgespeelde zang van Sprinkhaanzanger, die enige gelijkenis vertoont met die van Kleine (van Eijck 2002, van Spanje et al 2002).

Beschrijving

De beschrijving is gebaseerd op aantekeningen van FK, TvS en HV en foto's van TvS (Dutch Birding 24: 388, plaat 357, 2002).

ALGEMENE INDRUK Gestreepte *Locustella* met korte handpenprojectie en opvallende borststreping.

GROOTTE & BOUW Klein formaat. Korte handpenprojectie, c 1/3 tot 1/4 van tertial-lengte. Sterk afgeronde, relatief korte staart. P2 sterk gekromd. Versmalling op binnenvlag van p2 kort. Onderstaartdekveren lang. Staartpennen puntig.

KOP Voorhoofd ongestreept olijfbuin. Kruin meer grijsbruin met scherp afgetekende, regelmatige, zwartachtige lengtestreping. Onduidelijke crèmekleurige wenkbrauwstreep, meest duidelijk voor oog. Donkere teugel en donkere veeg achter oog. Onduidelijke lichte oogring. Kin ongestreept lichtgeel. Keel met nauwe, vage olijfbuine lengtestreping.

BOVENDELEN Mantelveren grijsbruin met contrastrijk zwartachtig centrum, tot top van veer reikend en regelmatig lijnvormig patroon op mantel vormend. Schouderveren bruin met donker centrum. Stuitveren zwaar getekend, met druppelvormig donker centrum. Bovenstaartdekveren donkerbruin met zeer smalle lichte zoom.

ONDERDELEN Bovenborst met donkerdere, bredere en scherper begrensde lengtestreepjes dan keel, borstband vormend. Flank bleek zeemkleurig, meer witachtig naar achterflank, met scherp afgetekende donker vlekje op centrum van veren. Onderstaartdekveren zeemkleurig. Langste onderstaartdekveren met lichtere top en fijne schachstreep. Kortste en laterale onderstaartdekveren met bredere, lancetvormige vlek op schacht.

VLEUGEL Slagpennen bruin met zeer smalle lichte rand aan buitenvlag, meest opvallend aan buitenste handpennen. Tertials en grote dekveren met zwartbruin centrum en smalle scherp contrasterende bruine zoom. Overige dekveren bruin met donker centrum, alula met opvallende lichte rand.

STAART Staartpennen donkerbruin met zeer smalle lichte zoom.

NAAKTE DELEN Iris donkerbruin. Bovensnavel donker. Ondersnavel vleeskleurig met donkere punt. Poot roze.

GEDRAG Bij ontsnapping in vinkershut als muis over grond rennend.

GELUID Niet gehoord.

BIOMETRIE Vleugellengte 57 mm.

RUI & SLEET Verse vleugelpennen en staartpennen en alleen rui op kop, borst en flank.

Ooijse Graaf, 5 oktober 2013

Op 5 oktober 2013 was Bram Ubels vogels aan het ringen op zijn vaste ringlocatie in de Ooijse Graaf in de Ooijpolder. Rond 08:45 trof hij in de netten een kleine en zwaar gestreepte *Locustella* aan. Onderzoek van biometrie en verenkleed en directe vergelijking met een eveneens gevangen Sprinkhaanzanger bevestigde het vermoeden dat het een Kleine Sprinkhaanzanger betrof. De vogel werd enige tijd voor onderzoek vastgehouden en daardoor konden nog 10 vogelaars uit Nijmegen en omgeving hem bekijken en fotograferen. Om c 09:30 werd hij losgelaten en niet meer teruggezien.

Beschrijving

De beschrijving is gebaseerd op aantekeningen van BU, foto's van Harvey van Diek, Fabian Meijer en Erik van Winden (Dutch Birding 35: 417, plaat 539, 2013) en videobeelden van Joost van Bruggen (www.youtube.com/watch?v=-tIJ_QHEzuY).

ALGEMENE INDRUK Gestreepte *Locustella* met korte handpenprojectie en opvallende borststreping.

GROOTTE & BOUW Klein formaat. Korte handpenprojectie, c 1/3 tot 1/4 van tertial-lengte. Sterk afgeronde, relatief korte staart. P2 sterk gekromd. Versmalling op binnenvlag van p2 kort. Onderstaartdekveren lang. Staartpennen puntig.

KOP Voorhoofd ongestreept olijfbuin. Kruin meer grijsbruin met scherp afgetekende, regelmatige, zwartachtige lengtestreping. Onduidelijke crèmekleurige wenkbrauwstreep, meest duidelijk voor oog. Donkere teugel en donkere veeg achter oog. Onduidelijke lichte oogring. Kin ongestreept lichtgeel. Keel met nauwe, vage olijfbuine lengtestreping.

BOVENDELEN Mantelveren grijsbruin met contrastrijk zwartachtig centrum, tot top van veer reikend en regelmatig lijnvormig patroon op mantel vormend. Schouderveren bruin met donker centrum. Stuitveren zwaar getekend, met druppelvormig donker centrum. Bovenstaartdekveren donkerbruin met zeer smalle lichte zoom.

ONDERDELEN Bovenborst met donkerdere, bredere en scherper begrensde lengtestreepjes dan keel, borstband vormend. Flank bleek zeemkleurig, meer witachtig naar achterflank, met donker vlekje op centrum van veren. Onderstaartdekveren zeemkleurig. Langste onderstaartdekveren ongetekend met witte top. Laterale onderstaartdekveren met fijne schachtstreep.

VLEUGEL Slagpennen bruin met zeer smalle lichte rand aan buitenvlag, meest opvallend aan buitenste handpennen. Tertials en grote dekveren met zwartbruin centrum en smalle scherp contrasterende bruine zoom. Overige dekveren bruin met donker centrum, alula met opvallende lichte rand.

STAART Staartpennen donkerbruin met zeer smalle lichte zoom.

NAAKTE DELEN Iris donkerbruin. Bovensnavel donker. Ondersnavel donker met lichtere basis. Poot roze.

GELUID Niet gehoord.

BIOMETRIE Vleugel 56 mm, staart 46 mm, vetscore 2.

RUI & SLEET Volop in rui.

Tweede Maasvlakte, 4 oktober 2016

In de ochtend van 5 oktober 2016 waren Arie Kolders, Jorrit Vlot en Ruben Vlot al vroeg op de Maasvlakte, Zuid-Holland. Tim de Boer sloot zich bij hen aan en samen begonnen ze de vogeldag bij de welbekende greppel aan het begin van de Stuifdijk. Het was levendig, met flinke aantallen Goudhanen *Regulus regulus*, Tjiftjaffen *Phylloscopus collybita*, Zwartkoppen *Sylvia atricapilla*, en Roodborsten *Erithacus rubecula* en er vlogen veel Zanglijsters *Turdus philomelos*. Na de greppel 'leeggevogeld' te hebben, vertrokken ze naar de Prinses Maximaweg op de Tweede Maasvlakte. Ook hier waren de aantallen weer goed, met de eerste Koperwieken *T. iliacus* voor het najaar en veel zangvogels in de duindoorns. Na een paar kilometer lopen besloten ze om te draaien en via de buitenkant terug te lopen door het helmgras. Om c 10:00 zag AK een zangertje vlak voor hem opvliegen en meteen was duidelijk dat het een *Locustella* was. Ze vonden hem snel terug en TdB en JV maakten enkele foto's. De vogel had redelijk wat streping op zowel de kop als flank en de vraag diende zich aan of het geen Kleine Sprinkhaanzanger was. Ondanks het feit dat hij steeds maar op een paar meter (of nog minder) zat, was het een goede skulker en daardoor lastig om de kenmerken goed vast te stellen. Ze plaatsten een foto in de 'Birding Basterds' appgroep waarop in eerste instantie wat lauwtjes werd gereageerd. Na wat betere foto's kwamen er wat meer enthousiaste reacties binnen maar niet iedereen was overtuigd. De waarnemers bekeken de foto's nog eens goed en raakten steeds meer overtuigd van de determinatie als Kleine. Ze kregen de melding dat een foto van de onderstaartdekveren welkom zou zijn om definitief uitsluitsel te kunnen geven. Ze gingen door het helm heen om de vogel terug te vinden, gelukkig met succes, en de eerste voorzichtige DB Alerts wordt verzonden, even later gevolgd door een bevestiging toen de onderstaartdekveren waren vastgelegd. De eerste twitchers kwamen al snel aan en kregen hem meteen goed in beeld; geruime tijd liet hij zich fantastisch zien. Steeds meer mensen konden makkelijk aanschuiven, totdat hij naar de andere kant van de weg vloog en verdween in een uitgebreid duindoorncomplex. Na een spannend uurtje en dankzij een goed georganiseerde zoekactie werd hij teruggevonden en kroop daarbij bijna over de voeten van de aanwezigen heen. De rest van de middag was hij over het algemeen gemakkelijk in beeld te krijgen en enkele 100en vogelaars slaagden er in om hem die dag te zien.

Aan het begin van de avond sloeg de stemming om. Na het plaatsen van vele beeldvullende foto's sloeg de twijfel toe bij enkelen met een kritische blik: waarom was het geen (afwijkende) Sprinkhaanzanger? De discussie barstte los en de groep 'non-believers' begon gestaag te groeien en de conclusie was dat de Nederlandse twitchers zich met zijn allen laten foppen door een gewone Sprinkhaanzanger...

Vier maanden later, tijdens de Dutch Birding Vogeldag te Lunteren, Gelderland, op 4 februari 2017 zaten de aanwezigen klaar voor de lezing van Peter de Knijff. PdK begon zijn verhaal en even later vroegen de aanwezigen zich af of ze het wel goed gehoord hebben: 'het mtDNA [van de sprinkhaanzanger van de Tweede Maasvlakte] komt overeen met dat van Kleine Sprinkhaanzanger'. PdK gaf aan dat hij de gegevens van de vogel van de Tweede Maasvlakte had vergeleken met de

geringde Kleine van de Ooijse Graaf. Beide vogels, alsmede vijf exemplaren afkomstig uit Rusland, vertoonden vergelijkbaar mtDNA. Omdat mtDNA alleen via de moederlijn wordt overerfd, was op basis van deze resultaten een hybride of mtDNA-introgressie van Kleine in de populatie van Sprinkhaanzanger nog niet uitgesloten. PdK gaf daarom aan aanvullend DNA-onderzoek te willen doen om tot een sluitend verhaal te komen. De resultaten daarvan werden in september 2020 bekend gemaakt en maakten aan alle onzekerheid een eind (zie DNA-analyse).

Beschrijving

De beschrijving is gebaseerd op notities van JV en foto's van vele 10-tallen fotografen (www.dutchbirding.nl, www.waarneming.nl) en videobeelden van Steven Wytéma (www.youtube.com/watch?v=8izWDiSy2S8).

ALGEMENE INDRIUK *Locustella* met lichte streping op flank en borst.

GROOTTE & BOUW Kwam in veld kort en gedrongen over. In vlucht staart wel vrij lang lijkend. Staart sterk afgerond. Snavel vrij kort en licht gebogen. Neusgat tegen bevedering aan, ovaal/rond van vorm.

Handpenprojectie c 50% van tertial-lengte. Onderstaartdekveren lang. Staartpennen puntig.

KOP Voorhoofd met bruin met vanaf basis snavel zeer licht gestreept, overlopend in zwaardere lengtestreping (donker/zwart). Streping zwaarder wordend op achterhoofd, doorlopend op mantel en rug. Achterhoofd grijzer bruin dan voorhoofd. Vrij brede lichte rand boven oog, iets doorlopend richting snavel, overlopend in onduidelijke wenkbrauwstreep tot iets achter oog. Onderrand van oog licht, smaller dan bovenrand.

BOVENDELEN Grondkleur bovendelen grijs-geelbruin. Mantel en rug bruin met zwartbruine lengtestepen. Duidelijke brede lengtestrepen over bovendelen vanaf nek tot aan bovenstaartdekveren, duidelijke banen vormend. Lager op bovendelen deze streping iets onderbroken. In veld streping zeer opvallend.

ONDERDELEN Bruin-zeemkleurig, iets lichter dan bovendelen. Bovenborst met beperkt aantal donkere lengtestreepjes. Op flank aan beide zijden enkele zwartbruine, lancetvormige flankstreepjes, met name zichtbaar als vleugel iets omhoog werd gehouden. Onderstaartdekveren zeemkleurig met lichtere top. Zwarte schachtstreep op alle onderstaartdekveren, aan basis versmallend.

VLEUGEL Handpennen en armpennen bruin met zeer smalle lichte rand aan buitenvlag, meest opvallend aan buitenste handpennen. Tertials zwartbruin met smalle lichtbruin zomen, licht verbredend naar basis toe. Zomen niet heel strak afgetekend, variërend op foto's. Vanaf zijaanzicht op foto's zomen veel strakker afgetekend dan van achteraanzicht.

STAART Staartveren donkerbruin, met lichtere zeer smalle zomen. Bovenstaartdekveren grijsbruin met donkere schacht.

NAAKTE DELEN Iris donker grijsbruin. Bovensnavel donker. Ondersnavel geelachtig. Poot roze.

GEDRAG Zeer tam, tot minder dan 1 m te zien; uitsluitend foeragerend op de grond en als muis rondkruipend.

GELUID Niet gehoord.

RUI & SLEET Verenkleeft vers. Geen zichtbare sleet.

Determinatie

Het genus *Locustella* omvat (afhankelijk van de gehanteerde taxonomische indeling) c 10 soorten, waarvan de volgende in West-Europa broeden of als dwaalgast zijn vastgesteld: Siberische Sprinkhaanzanger *L. certhiola*, Kleine Sprinkhaanzanger, Sprinkhaanzanger, Krekelzanger *L. fluviatilis*, Snor *L. luscinioides* en Grote Krekelzanger *L. fasciolata* (zowel nominaat *L. f. fasciolata* als ondersoort *L. f. amnicola* die vaak als aparte soort wordt beschouwd, Stepanyans Krekelzanger) (cf Rozendaal 1990, Cramp et al 1992, Walters 1997, Clements 2000). Japanse Sprinkhaanzanger *L. ochotensis* en Koreaanse Sprinkhaanzanger *L. pleskei* zijn niet in Europa vastgesteld (cf Kennerley & Leader 1993). Ook Japanse Grasvogel *L. pryeri* wordt tegenwoordig tot het genus *Locustella* gerekend (cf Baker 1997). Kleine Sprinkhaanzanger is de kleinste en meest gestreepte soort uit het genus. Typische *Locustella*-kenmerken zijn de sterk afgeronde staart, de lange onderstaartdekveren, de sterk gekromde p2 en de verborgen leefwijze.

Kleine Sprinkhaanzanger lijkt sterk op Sprinkhaanzanger. De verschillen tussen beide soorten zijn behandeld in onder meer Alström (1989), Robertson (1989), Galsworthy (1991), Lewington et al (1991), Vergauwen (1991), Riddiford & Harvey (1992), Svensson (1992), Bradshaw & Steele (1994), Vtier (1995), Baker (1997), Mitchell & Young (1997), Madge (1999), Verbelen & De Smet (2003), Kennerley & Pearson (2010ab), van Duivendijk (2011), Stoddart (2012) en Shirihai & Svensson (2018). Kleine en Sprinkhaanzangers zijn zeer variabel, zodat (bijna) geen enkel kleedkenmerk op zichzelf diagnostisch is. Naast individuele variatie is ook het kleed van invloed; juveniele exemplaren zijn minder sterk getekend op de onderdelen dan exemplaren die de rui naar eerst-winterkleed hebben afgerond (cf Norevik et al 2020). Sterk getekende Kleine zijn goed te onderscheiden maar minder sterk getekende exemplaren kunnen in uiterlijk vrijwel volledig overlappen met Sprinkhaanzanger. Een waterdichte determinatie kan dan ook alleen maar worden bereikt op basis van een combinatie van kenmerken. De hoofdkenmerken kunnen alleen op zeer korte afstand bevestigd worden maar aangezien Kleine zich meestal van zeer dichtbij (hetzij in het veld, hetzij in de hand) laat bekijken, hoeft dit niet voor problemen te zorgen. Overlap in vleugelmaat is mogelijk met de kleine ondersoort van Sprinkhaanzanger *L. n. straminea* (Williamson 1968, Svensson 1992). Deze ondersoort komt voor in Oost-Rusland, West-Siberië en Centraal-Azië.

Sprinkhaanzanger kan in de meeste gevallen worden uitgesloten op basis van de volgende (combinatie van) kenmerken: **1** staart- en tarsuslengte (vallen buiten de maten van nominaat *naevia* maar kunnen overlappen met *straminea*); **2** vleugellengte 51-61.5 mm (soms 62 mm) (bij nominaat *naevia* 60-69 mm; Demongin 2016); **3** lengte van de versmalling aan p2 6-7.5 mm (bij *naevia* 8-11.5 mm; Svensson 1992); **4** tertials met donker (bruinzwart) centrum, meestal sterk contrasterend met fijne warmbruine zoom (bij *naevia* vaag, bruin centrum, overlopend in olijfgroene, brede zoom; weinig contrast tussen centrum en zoom); **5** handpenprojectie 25-50% van zichtbare tertiallengte (bij *naevia* meestal slechts iets korter dan zichtbare tertiallengte, dus richting 100%); **6** onderstaartdekveren met beige zweem; langste onderstaartdekveren in meeste gevallen ongetekend en met lichtere top, overige met fijne, donkere schachtstreep of kleine, subterminale druppelvormige vlek of alle (bij c 35% van vogels, cf Riddiford & Harvey 1992) onderstaartdekveren met donkere schachtstreep die niet verbreedt aan basis; (bij *naevia* zelden met beige zweem; alle onderstaartdekveren (inclusief langste) met donker pijlpuntvormig centrum, zich verbredend aan basis); **7** kruin, mantel en schouder warmbruin; brede donkere centra scherp contrasterend met zoom en tot aan top reikend; gestreepte indruk (bij *naevia* olijfkleurig, met vage, bruine centra in zoom overlopend en niet tot aan top reikend; gevlekte indruk); **8** onderkin, keel en volledige borst (dus ook zijborst) met contrasterende langwerpige streping, doorlopend tot op onderborst (bij *naevia* kin, keel en borst doorgaans niet of zwak getekend; soms druppelvormige vlekking aanwezig in midden van onderkeel en bovenborst; zijborst meestal ongetekend; indien aanwezig, borsttekening niet tot op onderborst reikend). **9** flankstreping over hele flank (vooral op achterflank; soms slechts vaag aanwezig (bij *naevia*: zelden flankstreping); en **10** stuitveren met donkere schachtvlek niet doorlopend tot aan basis (bij *naevia* centrum van stuitveren doorgaans vaag en doorlopend tot aan basis).

Amsterdamse Waterleidingduinen

Deze vogel toonde alle bovengenoemde kenmerken, met name de opvallende lichte zomen op tertials en dekveren en de smalle lancetvormige streping die zich uitstreckte van borst naar flanken en onderstaart. De zwarte vlekjes op de onderstaart waren scherp begrensd en duidelijk lancetvormig. De vlekjes liepen niet door tot op de basis van de veer. Op grond van de kleedkenmerken en biometrie (vleugellengte van 57 mm en korte lengte van versmalling op binnenvlag van p2) was de vogel met zekerheid te determineren. Op grond van het gave verenkleed en de kleur van de streping op borst en flank werd hij als eerstejaars gedetermineerd.

Ooijse Graaf

Ook deze vogel toonde alle bovengenoemde kenmerken, met opvallende lichte zomen op tertials en dekveren en de smalle lancetvormige streping die zich uitstreckte van borst naar flank en onderstaart, zij het iets minder uitgesproken dan bij de vogel van 2002. De zwarte vlekjes op de onderstaart waren scherp begrensd en duidelijk lancetvormig. De vlekjes liepen niet door tot op de basis van de veer. Op de langste onderstaartdekveren ontbrak de zwarte tekening. Op grond van de kleedkenmerken en biometrie (vleugellengte 56 mm en korte versmalling op binnenvlag van p2) was de vogel met zekerheid te determineren.

Tweede Maasvlakte

Deze vogel was duidelijk minder getekend op de bovendelen en onderdelen dan de exemplaren van 2002 en 2013 en er konden geen biometrische gegevens worden verkregen; daardoor was dit exemplaar een stuk lastiger te determineren. Zonder de DNA-gegevens (zie onder) zou het lastig zijn geweest om *naevia* met zekerheid uit sluiten; dankzij het DNA-analyse draaide de bewijslast om was het alleen nog de vraag of de kleedkenmerken voldoende passend waren voor *lanceolata*. De volgende kenmerken passen goed op *lanceolata* en minder goed op *naevia*: **1** compact formaat met relatief korte staart en vrij korte snavel; **2** fijne lengtestreepjes op de keel; **3** scherp afgetekende bruine randen aan de tertials; **4** donkere centra op mantelveren doorlopend tot aan top (lengtestreping op mantel accentuerend); **5** handpenprojectie minder dan 50% van tertiallengte; **6** scherp afgetekende lancet- of gasvlamvormige donkere vlekjes op flank; **7** stuitveren met donkere ronde schachtvlek niet doorlopend tot aan basis; en **8** onderstaartdekveren met donkere, lancetvormige schachtvlek niet doorlopend of verbredend tot aan basis. Op grond van het gave verenkleed en de kleur van de streping op borst en flank werd hij als eerstejaars gedetermineerd.

DNA-analyse

Uit het door Christian Brinkman veiliggestelde poepmonster van de vogel van 2016 werd met behulp van Qiagen kolommetjes DNA-geïsoleerd (voor technische details en relevante informatie zie <https://doi.org/10.5281/zenodo.4301524>). Hierin werd een stukje van 350 baseparen van het mitochondriale cytochroom B (cytB) gen gesequenced en vergeleken met soortgelijke sequenties van een groot aantal *Locustella*'s die in GenBank waren gedeponeerd. Daaruit bleek dat het mtDNA van deze vogel vrijwel volledig overeen kwam met dat van *lanceolata* en duidelijk afweek van *naevia*. Ook kwam de cytB-sequentie volledig overeen met de cytB sequentie van de als *lanceolata* gedetermineerde vogel van 2013 (figuur 1). Omdat op het eerste gezicht het kleed van de vogel van 2016 niet stereotypisch leek voor een *lanceolata* werd besloten om de mtDNA-gebaseerde identificatie te ondersteunen met een aantal zogenaamde autosomale DNA-fragmenten. Dit zijn stukjes DNA die zowel van de vader als de moeder van de vogel afkomstig zijn (dit in tegenstelling tot mtDNA, wat een vogel alleen van zijn moeder krijgt). Deze autosomale DNA-stukjes kunnen inzicht geven in een eventuele hybride oorsprong van de vogel. Dit bleek een grote technische uitdaging omdat het DNA in het poepmonster extreem afgebroken was en omdat de autosomale DNA-concentratie erg laag was. Het heeft uiteindelijk bijna drie jaar gekost om een geschikt sequentieprotocol te ontwikkelen maar dat is uiteindelijk gelukt. Met dit nieuwe protocol was het mogelijk om drie korte stukken autosomaal DNA te sequensen in het DNA van de vogel van 2016 en in het DNA van een kleine serie van andere *lanceolata* en *naevia* (figuur 2-4). Ook in de drie autosomale DNA-fragmenten bleek de vogel van 2016 volledig te passen binnen *lanceolata* en duidelijk af te wijken van *naevia*. Dus, zowel in het mtDNA, als in drie autosomale DNA-fragmenten bleek niets er op te wijzen dat de vogel invloeden had van *naevia*. Daarmee is voldoende onafhankelijke ondersteuning aanwezig voor de determinatie als *lanceolata*.

Verspreiding en voorkomen

Kleine Sprinkhaanzanger broedt in een brede strook van zuidelijk en centraal Siberië tot Noordoost-China en Noord-Japan. De soort komt voor als een zeldzame broedvogel in Oost-Europees Rusland,

waarschijnlijk ten westen van het Onegameer (Cramp 1992, Kennerley & Pearson 2010b). Het overwinteringsgebied strekt zich uit van Noordoost-Indië tot de Filipijnen, met de Grote Soenda-eilanden als zuidgrens (Lewington et al 1991, Cramp 1992). Het is een dwaalgast aan de westkust van Noord-Amerika en er is een broedgeval bekend van Buldir Island, Aleoeten, Alaska, VS, in 2007 (Tobish 1985, Hickey et al 1996, Andersen et al 2008, Howell et al 2014).

In Europa is de soort in 14 landen vastgesteld als dwaalgast. Verbelen & De Smet (2003) gaven een overzicht van in totaal 184 vogels tot en met 2001. Bijna al deze waarnemingen - inclusief alle Britse gevallen op één na - waren in de herfst, van september tot half december: meer dan 90% van de herfstwaarnemingen viel tussen 14 september en 14 oktober. Alleen Finland liet een heel ander patroon zien met tot en met 2007 slechts vier gevallen in het najaar en 93 in juni-augustus (Lindblom 2008). Sinds 2001 is het aantal gevallen in Europa gestegen tot meer dan c 370, met de volgende verdeling: België (zes; midden-september 1958, 10-12 september 1988, 5 oktober 1991, 14 oktober 1994, 7 oktober 1996, 1 oktober 2000), Groot-Brittannië (163 tot 2019); Denemarken (zes; 2 oktober 1932, 5 oktober 1935, 2 oktober 1943, 7 oktober 1991, 2 oktober 2004, 17 oktober 2008); Duitsland (vijf; allemaal op Helgoland: 13 oktober 1909, 25 september 1920, 13 oktober 1979, 13 oktober 1993 en 8 oktober 2020); Frankrijk (zeven; 15-16 augustus 1986 (zingend), 11 september 1986, 18 oktober 1990, 26 oktober 2005, 15 september 2007 (twee), 9 oktober 2017); IJsland (twee; 9 oktober 1983, 13-17 oktober 2018); Faeröer (1 oktober 2016); Finland (c 140); Georgië (6 september 2010); Letland (2 september 2012); Montenegro (12 november 1907); Nederland (vier); Noorwegen (19: één in juni, drie in juli, zeven in september, acht in oktober); en Zweden (12: vier in juni-juli, drie in september, vijf in oktober) (Breife et al 1990, Dubois & Yésou 1992, Evans 1994, Reeber & CHN 2009, Dierschke et al 2011, Reeber et al 2018, Holt et al 2020; Łukasz Ławicki in litt). Het patroon is hetzelfde als in de periode tot 2001, met vrijwel uitsluitend gevallen in het najaar (september-oktober) en daarentegen in Finland (en in beperkte mate in Zweden) bijna alleen zingende vogels in het voorjaar en zomer.

Twee dwaalgasten werden zeer ver noordelijk vastgesteld: een exemplaar landde op een schip c 70 zeemijl ten noorden van Bjørnøya (Bereneiland) in de Arctische Oceaan op 15 september 1982 (Slack 2009) en een lang dood exemplaar werd gevonden op Hornøya, Spitsbergen, in augustus 2018 (Schreven 2020).

Summary

THREE LANCEOLATED WARBLERS IN THE NETHERLANDS IN 2002-16 [volgt later]

Dankzegging

Wij danken Jan van der Laan voor zijn hulp bij het schrijven de determinatieparagraaf en Peter de Knijff voor de bijdrage over de DNA-analyse van de vogels van 2013 en 2016.

Verwijzingen

- Alström, P 1989. Bestämning av träskångare *Locustella lanceolata*. Vår Fågelvärld 48: 335-346.
- Andersen, E M, Schlawe, C & Lorenz, S 2008. First record of the Lanceolated Warbler breeding in North America. Western Birds 39: 2-7.
- Baker, K 1997. Warblers of Europe, Asia and North Africa. Londen.
- van den Berg, A B & Bosman, C A W 2001. Zeldzame vogels van Nederland – Rare birds of the Netherlands. Avifauna van Nederland 1. Tweede druk. Haarlem.
- Bradshaw, C & Steele, J 1994. ID Notebook: Primary projection of Lanceolated Warblers. Birdwatch 29: 39-40.
- Breife, B, Hirschfeld, E, Kjellén, N & Ullman, M 1990. Sällsynta fåglar i Sverige. Vår Fågelvärld Suppl 13. Lund.
- Caton-Haigh, G H 1910. The Lanceolated Warbler (*Locustella lanceolata*) in Lincolnshire: A new British bird. Br Birds 3: 354-355.
- Caton-Haigh, G H 1985. Seventy-five years ago: The Lanceolated Warbler (*Locustella lanceolata*) in Lincolnshire. Br Birds 78: 200.
- Clements, J F 2000. Birds of the world: a checklist. Vijfde druk. Robertsbridge.

- Cramp, S (editor) 1992. The birds of the Western Palearctic 6. Oxford.
- Davis, P 1961. Lanceolated Warblers at Fair Isle and the problem of identification. Br Birds 54: 142-145.
- Debruyne, R, Verbelen, D, van Bellinghen, S & BAHC 1996. Vier Kleine Sprinkhaanzangers *Locustella lanceolata* in België: een overzicht. Mergus 10: 345-354.
- Demongin, L 2016. Identification guide to birds in the hand. Beauregard-Vendon.
- Dierschke, J, Dierschke, V, Hüppop, K, Hüppop, O & Jachmann, K F 2011. Die Vogelwelt der Insel Helgoland. Helgoland.
- Drovetski, S V, Zink, R M, Fadeev, I V, Nesterov, E V, Koblik, Y A, Red'kin, Y A & Rohwer, S 2004. Mitochondrial phylogeny of *Locustella* and related genera. J Avian Biol 35: 105-110.
- Dubois, P J & Yésou, P 1992. Les oiseaux rares en France. Bayonne.
- van Duivendijk, N 2011. Advanced bird ID handbook, the Western Palearctic. London.
- van Eijck, P 2002. Spectaculaire vangst van Kleine Sprinkhaanzanger in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Fitis 38: 196-198.
- Evans, L G R 1994. Rare birds in Britain 1800-1990. Little Chalfont.
- Eykman, C, Hens, P A, van Heurn, F C, ten Kate, C G B, van Marle, J G, van der Meer, G, Tekke, M J & de Vries, T G 1949. De Nederlandsche vogels 3. Wageningen.
- Galsworthy, A C 1991. Separation of first-winter Pallas's Grasshopper Warbler from Lanceolated Warbler. Hong Kong Bird Rep 1990, p 155-164.
- Hickey, C M, Capitolo, P & Walker, B 1996. First record of a Lanceolated Warbler in California. Western Birds 27:197-201.
- Holt, C, French, P & the Rarities Committee 2020. Reports on rare birds in Britain in 2019. Br Birds 113: 585-655.
- Kennerley, P & Pearson, D 2010a. Identification: Streaked *Locustellas*. Birdwatch 222: 31-34.
- Kennerley, P & Pearson, D 2010b. Reed and bush warblers. London.
- Lewington, I, Alström, P & Colston, P 1991. A field guide to the rare birds of Britain and Europe. Londen.
- Lindblom, K 2008. Booted Warbler and Lanceolated Warbler in Finland. Alula 14: 84-90.
- Madge, S 1999. Identification: streaks ahead. Birdwatch 80: 32-35.
- Mitchell, D & Young, S 1997. Photographic handbook of the rare birds of Britain and Europe. Londen.
- Moon, A V 1995. From the Rarities Committee's files: Lanceolated Warbler in Shetland. Br Birds 88: 435-438.
- Norevik, G, Hellström, H, Liu, D & Petersson, B 2020. Ageing and sexing of migratory East Asian passerines. Mörbylånga.
- Oreel, G J 2020. Kleine Sprinkhaanzanger in 1958 en Wilgengors in 1963 niet vastgesteld in Nederland maar in België. Dutch Birding 42: 36-37.
- Reeber, S & le CHN 2009. Les oiseaux rares en France en 2008. Ornithos 16: 273-315.
- Reeber, S, Blanc, J-F, Jiguet, F & le CHN 2018. Les oiseaux rares en France en 2016 et 2017. Ornithos 23: 321-369.
- Riddiford, N & Harvey, P V 1992. Identification of Lanceolated Warbler. Br Birds 85: 62-78.
- Robertson, I 1989. Mystery photographs: Lanceolated Warbler. Br Birds 82: 319-321.
- Schreven, K H T 2020. Lanceolated Warbler on Hornøya, Svalbard. Dutch Birding 42: 175-179.
- Shirihai, H & Svensson, L 2018. Handbook of Western Palearctic birds 1 – Passerines: larks to *Phylloscopus* warblers. London.
- Slack, R 2009. Rare birds where and when: sandgrouse to New World orioles, volume 1: an analysis of status and distribution in Britain and Ireland. First edition. York.
- Smit, H A & Voous, K H 1959. Een tweede exemplaar van Temminck's Rietzanger (*Locustella lanceolata*) uit Nederland. Limosa 32: 169-170.
- van Spanje, T, Reijnders, R & Levering, H 2002. DB Actueel: Drie oostelijke *Locustella*'s binnen één week gevangen. Dutch Birding 24: 396-398.
- Stoddart, A 2012. Identification: Grasshopper, Pallas's Grasshopper and Lanceolated Warblers. Birdwatch 243: 37-42.
- Svensson, L 1992. Identification guide to European passerines. Vierde druk. Stockholm.

- Tjernberg, M 1991. Differences in singing behaviour between Lanceolated and Grasshopper Warblers. Dutch Birding 13: 11.
- Tobish, T G 1985. The first record of *Locustella lanceolata* for North America. Auk 102:645.
- Verbelen, D & De Smet, G 2003. Vijf Kleine Sprinkhaanzangers in België in 1988-2000 en voorkomen in Europa. Dutch Birding 25: 221-234.
- Vergauwen, G 1991. Een Kleine Sprinkhaanrietzanger *Locustella lanceolata* te Zeebrugge op 5 oktober 1991. Mergus 5: 90-96.
- Votier, S C 1995. From the Rarities Committee's files: Lanceolated Warbler in Norfolk, Lanceolated Warbler in Shetland. Br Birds 88: 430-435.
- Williamson, K 1968. Identification for ringers 1. The genera *Cettia*, *Locustella*, *Acrocephalus* and *Hippolais*. Third edition. Tring.

Enno B Ebels, Joseph Haydnlaan 4, 3533 AE Utrecht, Nederland (ebels@wxs.nl)
 Tom M van Spanje, Ripperdastraat 15 zwart, 2011KG Haarlem, Nederland (tvspanje@xs4all.nl)
 Bram Ubels, Berg en Dalseweg 286, 6522 CN Nijmegen, Nederland (bramubels@hotmail.com)
 Jorrit Vlot, Everlaan 4, 6741 BZ Lunteren, Nederland (jorritvlot@gmail.com)

000 Kleine Sprinkhaanzanger / Lanceolated Warbler *Locustella lanceolata*, juveniel (verzameld te Haamstede, Zeeland, op 11 december 1912), Naturalis Biodiversity Center, Leiden, Zuid-Holland (Justin J F J Jansen)

000 Kleine Sprinkhaanzanger / Lanceolated Warbler *Locustella lanceolata* (boven) met Sprinkhaanzanger / Common Grasshopper Warbler *L. naevia*, Amsterdamse Waterleidingduinen, Zandvoort, Noord-Holland, 20 september 2002 (Tom M van Spanje)

000 Kleine Sprinkhaanzanger / Lanceolated Warbler *Locustella lanceolata*, Amsterdamse Waterleidingduinen, Zandvoort, Noord-Holland, 20 september 2002 (Tom M van Spanje)

000 Kleine Sprinkhaanzanger / Lanceolated Warbler *Locustella lanceolata*, juveniel, Ooijse Graaf, Gelderland, 5 oktober 2013 (Fabian Meijer)

000 Kleine Sprinkhaanzanger / Lanceolated Warbler *Locustella lanceolata*, juveniel (links), en Sprinkhaanzanger / Common Grasshopper Warbler *L. naevia*, Ooijse Graaf, Gelderland, 5 oktober 2013 (Harvey van Diek)

000 Kleine Sprinkhaanzanger / Lanceolated Warbler *Locustella lanceolata*, juveniel (links), en Sprinkhaanzanger / Common Grasshopper Warbler *L. naevia*, Ooijse Graaf, Gelderland, 5 oktober 2013 (*Erik van Winden*)

000 Kleine Sprinkhaanzanger / Lanceolated Warbler *Locustella lanceolata*, Tweede Maasvlakte, Zuid-Holland, 4 oktober 2016 (*Arnold W J Meijer*)

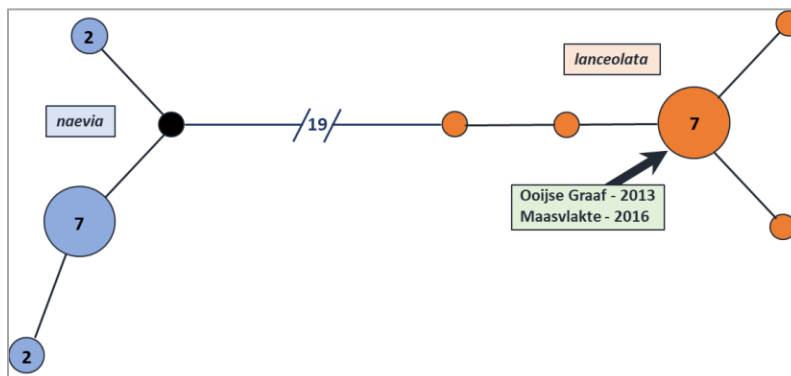
000 Kleine Sprinkhaanzanger / Lanceolated Warbler *Locustella lanceolata*, Tweede Maasvlakte, Zuid-Holland, 4 oktober 2016 (*Herman Bouman*) **000** Kleine Sprinkhaanzanger / Lanceolated Warbler *Locustella lanceolata*, Tweede Maasvlakte, Zuid-Holland, 4 oktober 2016 (*Leo J R Boon*)

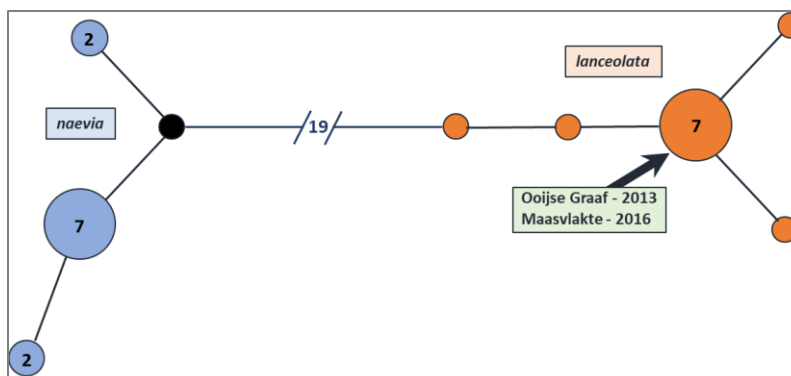
000 Kleine Sprinkhaanzanger / Lanceolated Warbler *Locustella lanceolata*, Tweede Maasvlakte, Zuid-Holland, 4 oktober 2016 (*Leo J R Boon*)

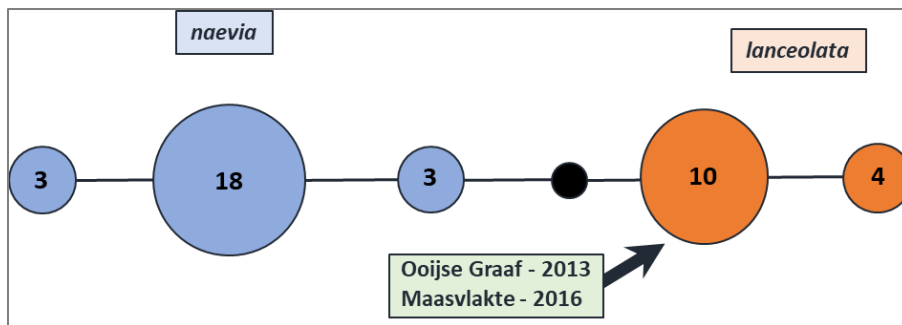
000 Kleine Sprinkhaanzanger / Lanceolated Warbler *Locustella lanceolata*, Tweede Maasvlakte, Zuid-Holland, 4 oktober 2016 (*Han Zevenhuizen*)

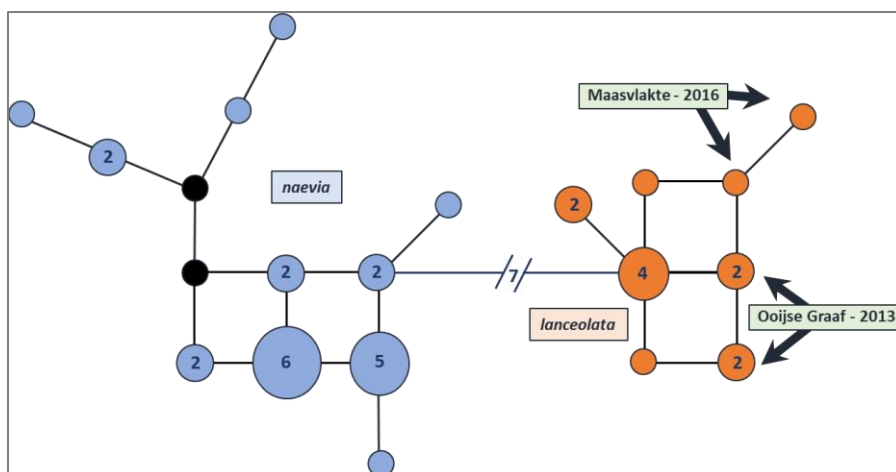
FIGUUR 1 Median-Joining Network van cytochrome b (cytB) gen fragment (350 bp) variatie bij Sprinkhaanzanger *Locustella naevia* en Kleine Sprinkhaanzanger *L. lanceolata*, Nederlandse vogels (Ooijse Graaf 2013 en Tweede Maasvlakte 2016) weergegeven met groene tekstbox. Iedere blauwe of oranje cirkel vertegenwoordigt unieke cytB-sequentie van 350 baseparen. Relatieve diameter van cirkels is indicatie voor frequentie van sequentie in totale dataset (n=22 sequenties). Nummers binnen cirkels geven exacte aantal aan en cirkels zonder nummer vertegenwoordigen sequenties die slechts eenmaal zijn waargenomen. Zwartgevulde cirkels zijn veronderstelde, niet waargenomen sequenties die noodzakelijk zijn voor construeren van dit netwerk. Korte lijnen zonder nummer geven aan dat twee verbonden sequenties op slechts één van 350 posities afwijken. Nummers langs andere lijnen geven aantal verschillen tussen verbonden sequenties weer. Sequenties die bij *naevia* zijn waargenomen zijn weergegeven in blauw en bij *lanceolata* in oranje. Beide soorten verschillen op minimaal 19 van 350 posities van elkaar in dit mitochondriale cytB fragment. Er is geen enkele unieke sequentie die tussen beide soorten wordt gedeeld.

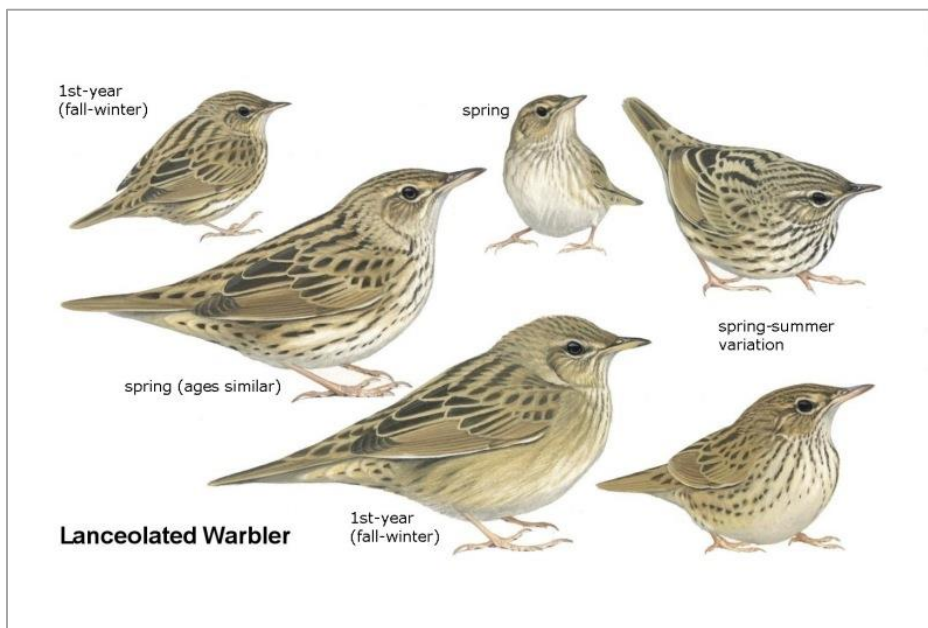
FIGUUR 2 Median-Joining Network van lactate dehydrogenase (LDH) gen fragment (249 bp) variatie bij Sprinkhaanzanger *Locustella naevia* en Kleine Sprinkhaanzanger *L. lanceolata*. Nederlandse vogels (Ooijse Graaf 2013 en Tweede Maasvlakte 2016) weergegeven met groene tekstbox. Iedere blauwe of oranje cirkel vertegenwoordigt unieke LDH-sequentie van 249 baseparen. Relatieve diameter van de cirkels is indicatie voor frequentie van sequentie in totale dataset (n=42 sequenties). Nummers binnen cirkels geven exacte aantal aan en cirkels zonder nummer vertegenwoordigen sequenties die slechts eenmaal zijn waargenomen. Zwartgevulde cirkels zijn veronderstelde, niet waargenomen sequenties die noodzakelijk zijn voor construeren van dit netwerk. Korte lijnen zonder nummer geven aan dat twee verbonden sequenties op slechts één van 249 posities afwijken. Nummers langs andere lijnen geven aantal verschillen tussen verbonden sequenties weer. Sequenties die bij *naevia* zijn waargenomen zijn weergegeven in blauw en bij *lanceolata* in oranje. Deze twee soorten verschillen op minimaal vijf van 249 posities van elkaar in dit autosomale LDH-fragment. Er is geen enkele unieke sequentie die tussen beide soorten wordt gedeeld. Aantal sequenties (n=42) is twee maal aantal individuen (n=21) omdat LDH autosomaal DNA-fragment is.

FIGUUR 3 Median-Joining Network van myoglobine (MYO) gen fragment (234 bp) variatie bij Sprinkhaanzanger *Locustella naevia* en Kleine Sprinkhaanzanger *L. lanceolata*. Nederlandse vogels (Ooijse Graaf 2013 en Tweede Maasvlakte 2016) weergegeven met groene tekstbox. Iedere blauwe of oranje cirkel vertegenwoordigt unieke MYO-sequentie van 234 baseparen. Relatieve diameter van cirkels is indicatie voor frequentie van sequentie in totale dataset (n=38 sequenties). Nummers binnen cirkels geven exacte aantal aan en cirkels zonder nummer vertegenwoordigen sequenties die slechts eenmaal zijn waargenomen. Zwartgevulde cirkels zijn veronderstelde, niet waargenomen sequenties die noodzakelijk zijn voor construeren van dit netwerk. Korte lijnen zonder nummer geven aan dat twee verbonden sequenties op slechts één van de 234 posities afwijken. Nummers langs andere lijnen geven aantal verschillen tussen verbonden sequenties weer. Sequenties die bij *naevia* zijn waargenomen zijn weergegeven in blauw en bij *lanceolata* in oranje. Beide soorten verschillen op minimaal twee van 234 posities van elkaar in dit autosomale MYO-fragment. Er is geen enkele unieke sequentie die tussen beide soorten wordt gedeeld. Aantal sequenties (n=38) is twee maal aantal individuen (n=19) omdat MYO autosomaal DNA-fragment is.

FIGUUR 4 Median-Joining Network van ornithine decarboxylase (ODC) gen fragment (240 bp) variatie bij Sprinkhaanzanger *Locustella naevia* en Kleine Sprinkhaanzanger *L. lanceolata*. Nederlandse vogels (Ooijse Graaf 2013 en Tweede Maasvlakte 2016) weergegeven met groene tekstbox. Iedere blauwe of oranje cirkel vertegenwoordigt unieke ODC-sequentie van 240 baseparen. Relatieve diameter van cirkels is indicatie voor frequentie van sequentie in totale dataset (n=38 sequenties). Nummers binnen cirkels geven exacte aantal aan en cirkels zonder nummer vertegenwoordigen sequenties die slechts eenmaal zijn waargenomen. Zwartgevulde cirkels zijn veronderstelde, niet waargenomen sequenties die noodzakelijk zijn voor het construeren van dit netwerk. Korte lijnen zonder nummer geven aan dat twee verbonden sequenties op slechts één van 240 posities afwijken. Nummers langs andere lijnen geven aantal verschillen tussen verbonden sequenties weer. Sequenties die bij *naevia* zijn waargenomen zijn weergegeven in blauw en bij *lanceolata* in oranje. Beide soorten verschillen op minimaal zeven van 240 posities van elkaar in dit autosomale ODC-fragment. Er is geen enkele unieke sequentie die tussen beide soorten wordt gedeeld. Aantal sequenties (n=38) is twee maal aantal individuen (n=19) omdat ODC autosomaal DNA-fragment is.

Op onderzijde zwak getekende juvenielen al bekend bij Ian Lewington; ter illustratie om indruk weg te nemen bij velen dat Kleine Sprinkhanen altijd gestreept zijn op onderdelen

Deze afbeelding ter illustratie om de indruk dat de vogel een voor Kleine Sprinkhaanzanger verkeerde jizz had weg te nemen (Tweede Maasvlakte onder).

VOORBEELD fotoverzameling van onderstaartdekveren van internet.

